

Kort over Hertugdømmet Slesvig omkring 1300 med herredsgrænser og grænserne for de tre stifter. Vest for Haderslev løber grænsen mellem to stifter, som det eneste sted i Danmark, tværs igennem tre herreder: Frøs, Gram og Rangstrup. Denne grænse blev trukket 1266 og først ophævet igen med kommunalreformen 2007. Tegning: Jørgen Andersen, Museum Sønderjylland.

Sønderjyllands grænser

Kongeåen og Ejderen udgjorde de naturgivne grænser for Sønderjylland, men det var de administrative grænser, der skabte grundlaget for den tidlige reformation i Sønderjylland.

Af Lennart S. Madsen

lema@museum-sonderjylland.dk

De ældste administrative grænser i Jylland er herrederne. De blev skabt i løbet af 1000-tallet. I takt med at kirkesognene blev dannet ved sammenlægning af et antal ejerlaug, kom et herred til at bestå af et antal sogne. Således bestod Haderslev Herred af 11 sogne, Gram Herred af 10 og Frøs Herred af 9 sogne. Herredet var den mindste retskreds, men fra 1190'erne blev der skabt overordnede retskredse, de såkaldte sysler. De fandtes i Jylland, og de oprindelige to sysler, et nord for Kongeåen og et "sønden å", blev snart opdelt i mindre. I Sønderjylland blev der skabt tre sysler, Barvid, Ellum og Isted syssel, mens området syd for Danevirke og de frisiske øer stod udenfor sysselopdelingen. Barvid Syssel, der var det nordligste, bestod af Haderslev, Tyrstrup, Gram, Frøs, Kalvslund og Rangstrup herreder. I løbet af 1300-tallet blev syslerne ændret til len, også kaldet amter, som administrative enheder omkring en hertugelig borg. I det nordlige Sønderjylland blev Barvid Syssel (med tilførsel af Hviding Herred fra Ellum Syssel) delt i to: Haderslev Len og Tørring Len.

Fra omkring 1100 blev området mellem Kongeåen og Ejderen regeret af en hertug, ofte en yngre kongesøn, der varetog administrative og militære forpligtigelser ved Danmarks sydgrænse på kongens vegne. I 1232 blev Abel hertug af Sønderjylland, og ved hans død i 1252 blev hans lillebror

Kristoffer 1. konge af Danmark, mens Abels ældste søn blev hertug af Sønderjylland. Kongefamilien blev splittet i to grene, og Sønderjylland blev aldrig igen i sin helhed en del af Danmark. Hertugdømmet fik derimod sin helt egen udvikling og historie. Det hed fra 1300-tallet Hertugdømmet Slesvig, og blev regeret af hertuger under helt andre vilkår, love, økonomi og muligheder, end kongen regerede Danmark under. Hertugdømmet Slesvig var **ikke** Kongeriget Danmark, og derfor kunne reformationen gennemføres her tidligere end i Kongeriget.

Bispedømmerne, stifterne, var grundlaget for administrationen af den katolske kirke. Sønderjylland var fra 1000-tallet delt i tre stifter, Slesvig, Ribe og Odense. Als og Ærø hørte til Odense Stift, Slesvig Stift omfattede hele det sydlige og østlige Sønderjylland, fra Ejderen til en linje fra Højer og Tønder til Genner Bugt. Ribe Stift omfattede den vestlige og nordlige del af Sønderjylland, samt en stor del af Jylland i Kongeriget. I 1266 resulterede striden mellem kongen og hertugen i, at den nordøstligste del af hertugdømmet, området fra Genner Bugt til Kongeåen og Kolding Fjord inklusive alle sogne på begge sider af Hærvejen, blev taget fra Ribe Stift og lagt til Slesvig Stift som Barvid Syssels Provsti. Til at administrere det blev der ved Vor Frue Kirke i Haderslev oprettet et såkaldt kollegiatkapitel under Slesvig Domkirke, en uhyre sjælden institution i Skandinavien.

Biskoppen i Ribe havde altså to verdslige herrer at forholde sig til, kongen og hertugen. Men Ribe by

og sogn hørte til Danmark, hvor også 2/3 af Ribe stift lå, og biskoppen var medlem af det danske rigsråd, så han var kongens mand. Biskoppen af Slesvig havde kun hertugen at forholde sig til, da Slesvig Stift kun lå i hertugdømmet. Til gengæld havde han en potentiel konkurrent, en stor gejstlig institution liggende i den nordligste købstad i sit stift.

Alle disse komplicerede administrative forhold kom til at spille en stor rolle for reformationen i Haderslev og Tørring len, i Slesvig og Ribe stift og i Hertugdømmet Slesvig.

FAKTA

Da Christian kom til Haderslev i 1525, blev borgen Haderslevhus det administrative centrum for to len:

Haderslev (med Haderslev, Tyrstrup og Rangstrup herred), og Tørring (med Gram, Frøs, Kalvslund og Hviding herred).

Det var sognene i disse herreder, der først oplevede Reformationen.